

## ƏNƏNƏVİ TƏRƏFDAŞLARIN ZƏİFLƏMƏSİ FONUNDA İRANIN SURİYADA PROKSİ STRATEGİYASININ TƏKAMÜLÜ

SİMRAN SƏRVAN OĞLU PAŞAYEV

Bakı Dövlət Universitetinin

Beynəlxalq münasibətlər kafedrasının doktorantı

Bakı ş., Akademik Zəhid Xəlilov küçəsi 33, AZ1148

E-mail: [pashayevsimran@gmail.com](mailto:pashayevsimran@gmail.com)

### XÜLASƏ

Bu məqalədə Tehranın ənənəvi müttəfiqlərinin zəifləməsi fonunda İranın proksi strategiyasının transformasiyası təhlil edilir. 2023-2025-ci illərdə baş verən real hadisələrdən istifadə edərək, 12 günlük İran-İsrail müharibəsinin, Bəşər Əsəd hökumətinin süqutunun və İranpərəst qüvvələrin itkilərinin nəticələri araşdırılır. Məqalədə Tehranın məhdud müttəfiq dairəsinə güvənmək strategiyasından daha mərkəzləşdirilməmiş vasitəçi şəbəkəsinin inkişaf etdirilməsi və regional səviyyədə diplomatik fəaliyyətin artırılması siyasətinə keçdiyi göstərilir. Eyni zamanda hakimiyyət dəyişikliyindən bəri Suriyada yaranan İranpərəst strukturlar araşdırılır. Yeni logistik təchizat marşrutlarının qurulması və maliyyə axınlarının yenidən bölüşdürülməsi ehtimalı təhlil edilir. Xüsusilə İran siyasi diskursunda vasitəçilik strategiyasının qavranılmasına diqqət yetirilir, burada "vəkil" termini rədd edilir və müttəfiqlərin fəaliyyətləri qanuni "müqavimət" kimi şərh olunur. Belə bir nəticəyə gəlinir ki, İran modelinin təkamülü beynəlxalq münasibətlərin daha geniş transformasiya prosesini əks etdirir və burada vasitəçi müharibələr əsas vasitəyə çevrilir.

Müasir beynəlxalq münasibətlərdə "proksi müharibə" strategiyası, xüsusən də birbaşa hərbi münaqişədən qaçan dövlətlər üçün güc nümayiş etdirmək üçün vacib bir vasitəyə çevrilib. İranın proksi müharibə modeli bütün Yaxın Şərqin sabitliyinə birbaşa təsir göstərir. Bu bölgə global təhlükə yaradan çətinliklərlə üzləşir: beynəlxalq terrorizm, nəzarətsiz miqrasiya axınları və enerji təchizatının kəsilməsi riski. Regional münaqişələrin nəticələri Yaxın Şərqdən çox kənara çıxır. Suriya, Livan və ya Yəməndəki - İranın ənənəvi olaraq müttəfiq qüvvələr vasitəsilə təsirini gücləndirdiyi ölkələrdəki hər hansı bir dəyişiklik global neft və qaz qiymətlərinə və hətta bu münaqişələrdə birbaşa iştirak etməyən dövlətlərin iqtisadiyyatına da təsir göstərə bilər. 2025-ci ilin iyun ayında 12 günlük müharibə ilə nəticələnən İran-İsrail qarşıdurması göstərdi ki, artan proksi münaqişələr regional güc və global hərbi lider arasında birbaşa qarşıdurmaya çevrilə bilər. Münaqişə hər iki tərəfə ciddi ziyan vurdu və Yaxın Şərq beynəlxalq münasibətlər alt sisteminin sabitliyini təhdid

etdi. 12 gün ərzində İsrail İranın nüvə obyektlərinə və infrastrukturuna kütləvi hücumlar həyata keçirdi və eyni zamanda çoxsaylı cavab raket hücumlarını dəf etdi. Hər iki tərəf ciddi itkilərə məruz qaldı və nəticədə birbaşa qarşıdurmaya son qoymaq məcburiyyətində qaldı. İsrail "İranın nüvə təhdidini aradan qaldırmaq" məqsədinə çatdığını iddia etdi və iqtisadi ziyan təxminən 20 milyard şəkel (5,9 milyard dollar) təşkil etdi [1], Tehran üçün isə müharibə ciddi dağıntılarla və nüvə proqramının məcburi dayandırılması ilə nəticələndi.

**Açar sözlər:** İran, Yaxın Şərq, vasitəçi müharibəsi, Hizbullah, Suriya, Həmas, Yəmə, beynəlxalq təhlükəsizlik.

### Giriş

Bugünkü dünyada proksi strategiyalar global siyasətdəki transformasiyaların göstəricisidir. Böyük dövlətlərin qarşılıqlı məhv olma təhlükəsi səbəbindən birbaşa hərbi qarşıdurmadan qaçmağa çalışdıqları bir vəziyyətdə, onlar getdikcə dolayı qarşıdurma formalarına müraciət edirlər. Vaşinqton, Moskva, Tehran və digər oyunçular getdikcə proksi münaqişələrindən çəkəndirmə və təsir proyeksiyası vasitəsi kimi istifadə edirlər. Beləliklə, İran modelinin təhlili təkcə İranın xarici siyasətini öyrənmək üçün deyil, həm də müasir global siyasi tendensiya-ları anlamaq üçün maraqlıdır. Bu, bizə hibrid müharibənin xüsusiyyətlərini müəyyən etməyə və bu cür təcrübələrin beynəlxalq hüquqa və global təhlükəsizliyə yaratdığı çətinlikləri anlamağa imkan verir.

İranın Yaxın Şərqdəki dəyişən rolu böyük dövlətlər və regional bloklar arasında güc balansına təsir göstərir. Son illərdə Tehran və Təl-Əviv arasındakı qarşıdurma Rusiya və Çinin fəal iştirakı, eləcə də Türkiyə və Fars körfəzi monarxiyalarının xarici siyasətində dəyişikliklərlə müşayiət olunub. Beləliklə, İranın vasitəçilik strategiyasını öyrənmək bizə yeni diplomatik ittifaqların və ticarət-iqtisadi blokların formalaşmasının məntiqini anlamağa kömək edir.

### İran dəyişiklik kontekstində regional güc kimi

Global oyunçularla müqayisədə məhdud hərbi və iqtisadi imkanlara malik olan İran İslam Respubli-

kası (İİR) öz asimmetrik hərəkət strategiyasını hazırlamışdır. 1979-cu il İslam İnqilabından sonrakı ilk illərdən etibarən Tehran Yaxın Şərqdə - Livanın Hizbullahından Fələstin HƏMAS-ına və Yəmənə Ənsar Allah hərəkətinə qədər - ideoloji cəhətdən uyğunlaşdırılmış hərəkətləri və qrupları dəstəkləməyə əsaslanırdı. "Müqavimət Oxu" İrana Livan, Suriya, Qəzza Zolağında, Yəməndə və İraqda təsir gücü təmin etdi. Müttəfiq "hərbi birləşmələr", partiyalar və paramilitar qruplar şəbəkəsi vasitəsilə İran Şərqi Aralıq dənizi sahillərindən Bab əl-Məndəb boğazına qədər mövcudluğunu genişləndirdi.

2020-ci illərə qədər proksi strukturlar regional güc balansının bir elementinə çevrilmişdi. İran hərbi məsləhətçiləri və İslam İnqilabı Keşikçiləri Korpusunun (İİKK) bölmələri müttəfiq hökumətin dəvəti ilə Suriyada açıq şəkildə iştirak edirdilər. İraqda İranpərəst təşkilatlar və partiyalar fəaliyyət göstərirdi (Əsaib Əhli əl-Haqqın aktiv hərbi qanadı, ən qədim şiə partiyası və silahlı qruplaşması Bədr, radikal qruplaşma olan Kataib Hizbullah və bir neçə başqası, o cümlədən birlikdə İraqda İslam Müqavimətini təşkil edən Hərəkət Hizbullah ən-Nücbə və Saraya əl-Xorasani). İİKK ilə sıx inteqrasiya olunmuş Hizbullah Livanda, Tehranla müttəfiq olan, lakin əhəmiyyətli muxtariyyəti saxlayan Ənsar Allah isə Yəməndə fəaliyyət göstərirdi. Bu genişlənmə İranın ABŞ və müttəfiqlərinin maraqlarına meydan oxumağa qadir olan aparıcı regional güc kimi mövqeyini gücləndirdi. Lakin 2024-cü il hadisələri ənənəvi olaraq istifadə edilən vasitələrin effektivliyini şübhə altına aldı. İranpərəst vəkillərin əsas və ən qədimi olan Livandakı Hizbullah ağır itkilərə məruz qaldı. 2023-2024-cü illərdə İsrailə uzunsürən qarşıdurma zamanı bu təşkilat xeyli zəiflədi. "Reuters" agentliyinin məlumatına görə, İsrailə qarşı 14 aylıq döyüşdə 4000-ə qədər Hizbullah döyüşçüsü öldürülüb - bu, 2006-cı il müharibəsi dövründəkindən on dəfə çoxdur - və hərəkətin Livanın cənubundakı və Beyrutun cənub ətraflarındakı infrastrukturunu xarabalığa çevrilib [2]. Bundan əlavə, təşkilatın daimi lideri Şeyx Həsən Nəsrullah öldürülərək bütün "müqavimət oxuna" ruhdan salıcı zərbə vurulub. İsrailililər kütləvi zərbələr endirərək Hizbullahı onilliklər boyu hərbi cəhətdən zəiflədiblər. Şiə hərəkəti özəyini və bərpa potensialını qoruyub saxlasa da, yaxın gələcəkdə onun imkanları məhdud olacaq.

İran üçün daha da ağır olanı Suriyada Bəşər Əsəd hökumətinin süqutu idi. 2024-cü ilin dekabrında "Həyat Təhrir əş-Şam" qrupunun rəhbərlik etdiyi birləşmiş silahlı müxalifətin sürətli hücumu Suriya rejiminin süqutuna səbəb oldu. 2011-ci ildən bəri

Əsəd hökumətinin sabitləşdirilməsinə böyük vəsait yatan Tehran üçün bu, böyük bir itki idi. Dəməşqdəki müttəfiqini itirən İran təkcə İsraili çəkəndirmək üçün qısa mənzilli qüvvələr və aktivlər yerləşdirə biləcəyi qərbi Suriyada potensial dayaq nöqtəsini deyil, həm də Hizbullah üçün təchizat dəhlizini itirdi. Hizbullahı bərpa etmək üçün İran logistikasını yenidən qurmağın yollarını axtarmağa məcburdur: riskli dəniz yolları və ya daha mürəkkəb quru yolları nəzərdən keçirilir. Yüklərin qanunsuz olaraq Suriyaya, daha sonra isə Livana daşındığı İraq vasitəsilə logistika şəbəkəsini bərpa etmək cəhdi edilə bilər. Alternativ yol Türkiyədən keçə bilər. Lakin Tehranın Ankara və yeni Suriya hökuməti ilə qeyri-müəyyən münasibətləri nəzərə alınmaqla, hər iki marşrut boyunca logistikanın həyata keçirilməsi çətinidir, buna görə də Hizbullahla təchizat üsulları və marşrutları məsələsi açıq qalır. 2024-cü ildə bəzi ənənəvi tərəfdaşlarını itirən İran, prioritetlərini və resurslarını mövcud proksi strukturları arasında yenidən bölüşdürməyə və yeni təsir yolları axtarmağa məcburdur.

Qərb ekspertlərinin fikrincə, İran rəhbərliyi HƏMAS və İslam Cihadını dəstəkləmək üçün ildə 100-200 milyon dollara qədər, Hizbullahla 700 milyon dollara qədər və müxtəlif İraq "hərbi qüvvələrini" maliyyələşdirmək üçün on milyonlarla dollar xərcləyib [5]. Hizbullahın yenidənqurma üçün vəsait tələb etdiyi, Suriyaya xərclər isə azaldığı üçün İran resursları yenidən bölüşdürə bilər. Yardımın əsas hissəsinin yaxın gələcəkdə Livana, Hizbullahın infrastrukturunun bərpasına və İsrailin hücumlarından təsirlənən şiə icmaları üçün sosial proqramların maliyyələşdirilməsinə gedəcəyi gözlənilir. Eyni zamanda, İranın Qəzza və Qərb Şəriyədəki proksilərini dəstəkləməklə İsrailə təzyiqi artırmaq strategiyası nəzərə alınmaqla, Fələstin qruplarına maliyyələşdirmənin eyni qalması və ya artması ehtimalı var. Ümumilikdə, 12 günlük müharibədən və Suriyanın dayaq nöqtəsinin itirilməsindən sonra Tehranın öz müdafiə qabiliyyətlərini gücləndirmək, hava hücumundan müdafiə sistemini bərpa etmək, sanksiyaların təsirlərini aradan qaldırmaq və daxili sosial sabitliyi təmin etmək üçün əhəmiyyətli resurslara ehtiyacı olduğundan, proksi strukturlar üçün maliyyələşdirmə azala bilər. İranlı general Esbati vurğuladı ki, Suriyanın itirilməsinə baxmayaraq, "illərdir işlədiyimiz bütün şəbəkələri aktivləşdirə bilərik; sosial təbəqələrlə əlaqə qura bilərik, müqavimət hücrələri yarada bilərik" [9]. Rus iranşünası V.İ.Sajinin əsərində istinad edilən Beynəlxalq Strateji Araşdırmalar İnstitutunun (IISS) hesablamalarına görə, Yaxın Şərqdə "müqavimət oxu"nın bir hissəsi kimi təxminən 250.000

yaraqlı fəaliyyət göstərir [14]. Bu cür qüvvələr izsiz yox ola bilməz ki, bu da İranın regionda uzunmüddətli təsirinin qorunub saxlanılmasını əvvəlcədən müəyyən edir. Beləliklə, 2025-ci ilin yanvar ayında Suriyadakı İslam Müqaviməti – Uli əl-Baas (Suriya ordusunun keçmiş zabitlərinə əsaslanan Bəəs şəbəkəsi) özünü Suriya ərazisində elan etdi və fevral ayında Liva Dir əl-Sahil (Latakiya bölgəsində fəaliyyət göstərən ələvi “milis”i olan Sahil Qalxanı Briqadası) və Əşba Ruh əl-Muqavama (“müqavimət oxu” ideologiyasına malik şiə milisi olan Müqavimət Ruhunun Ruhları) strukturları ilə koordinasiya elan etdi [15]. Sonuncu, böyük və institusional təşkilatlardan fərqli olaraq, ABŞ və İsrail hədəflərinə zərbələr üçün məsuliyyəti öz üzərinə götürən fəsad qrupu kimi fəaliyyət göstərir və faktiki günahkarların və təşkilatçıların kölgədə qalmasına və birbaşa sanksiyaların nəticələrindən yayınmasına imkan verir. Bu ittifaqların faktiki davamlılığı şübhə altında qalsa da, onların bu cür qruplara dəstəyi İranın Suriyadakı keçmiş təsirini yenidən bərpa etmək cəhdlərini göstərir.

Oxşar vəziyyət İraqda da müşahidə olunur, bura da İslam Müqaviməti çətir təşkilatı İsrailə hücumlarını artırıb və ön qruplardan (əs-Savriyun da daxil olmaqla) istifadə etməyə keçib [7]. Əs-Savriyun da tez-tez ön qrup kimi fəaliyyət göstərir və əsasən İraqdakı ABŞ bazalarına və ya İsrailə əlaqəli hədəflərə qarşı fərdi raket, dron və ya minaatan hücumlarına görə məsuliyyəti öz üzərinə götürür. Ön qrupların bu cür istifadəsi onların arxasında konkret xarici aktyorların olduğunu çətinləşdirir.

İraq şiə "milislərinin" gücləndirilməsi İran üçün potensial prioritetə çevrilə bilər. 2013-cü ildən bəri ekspertlər onları "İran Xarici Legionu" adlandırırlar [10]: Liva Əbul-Fədl əl-Abbəs və Kataib Hizbullah briqadaları kimi bölmələr İraqdan Suriyaya keçərək İİKK-nın tapşırıqlarını yerinə yetirir. İranın Suriyadakı mövcudluğuna mənsub olduğu üçün bu döyüş kadrları ya İraqda xarici hərbi qüvvələrə, qarşı mübarizə kimi istifadə edilə, ya da qismən yeni ABŞ Suriya birləşmələrinə daxil ola bilər [mənbə 1].

Eyni zamanda, İranın regional təsir şəbəkəsinə xarici təzyiq artıb. 2025-ci ilin sentyabr ayında ABŞ-nin rəsmi olaraq dörd əsas təşkilatı xarici terror təşkilatı (XTT) kimi təyin etdi: Hərəkət Hizbullah əl-Nücəbə (İraqdakı şiə proksi qrupu), Kətaib Seyyid əl-Şuhəda ("müqavimət oxu"na yaxın şiə milisi), Hərəkət Suriyanın ən fəaliyyət göstərdiyi təşkilat (XTT) Kətaib əl-İmam Əli (İraqdakı şiə milisi). Hər dörd qrup İİKK ilə fəaliyyət göstərir və İran hərbi məsləhətçiləri ilə hərəkətləri dəstəkləyir. Bu təşkilatlar tarixən 2003-cü ildən sonra Amerikanın möv-

qarşılıqlı qarşı vuruşan və daha sonra İŞİD-ə qarşı müharibədə iştirak edən İraq şiə "milislərindən" yaranıb. Bu təşkilatların XTT siyahısına daxil edilməsi onların sərhədyanı fəaliyyətlərinin hüquqi və əməliyyat riskini formalaşdırılması ilə artırır. Ox-dən İraqdakı İslam Müqaviməti ilə koordinasiya elan edib, bununla da fəaliyyətini Qırmızı dəniz zonasına yönəldib və beynəlxalq enerji marşrutlarının qeyri-sabit əsas silahına çevirib. Buna görə də, İrana təsir rıçaqlarını saxlayır, lakin yeni reallığa uyğunlaşmağa məcburdur. Onun üzərində alətləri - Dəməşqdəki müttəfiq hökumətə və Hizbullahın güclü forpostuna güvənmək - artıq istifadə kimi işləmir. Bu dəyişiklikləri başa düşmək üçün proksi müharibə fenomeninin nəzəri əsaslarını və İran tərəfinin özünün onun hərəkətlərini necə həyata keçirmək daha yaxşı inkişaf etmək lazımdır.

### Proksi müharibə nəzəriyyəsi təhlil aləti kimi

Proksi müharibəsi anlayışı politoloqların və hərbi analitiklərin leksikonunda xarici qiymətləndirmələrin vasitələrinə görə hərəkət dolayı yolla cəlb edilməsi münaqişələri təsvir etmək üçün güc yer tutub. Fenomenin sərhədlərinin bulanıqlaşması uzun müddətdir ki, dəqiq bir tərifin formalaşdırılmasına mane olur. Lakin britaniyalı tədqiqatçı A. Mumford tərəfindən qısa bir tərif təklif olunub: "vəkalət müharibələrinin strategiyasına təsir etmək, münaqişə ilə mübarizədə üçüncü tərəflərin dolayı yolla idarə edilməsidir" [11]. Bu formul üç əsas elementi vurğulayır: sponsorun (və ya bir neçəsinin) olması, xarici vasitələrin (agentin) istifadəsinə və öz məqsədlərinə "vəkalət vasitələri ilə" çatmaq üçün quraşdırma. Rus ekspert A. Bartoş geosiyasi konteksti aydınlaşdıraraq bu konsepsiyayı tamamlayır. Öz tərifində "vəkalət müharibəsi, müxtəlif bəhanələrlə, öz resurslarından istifadə, üçüncü bir ölkədə hərbi əməliyyatlar"[1]. Bu tərifləyir ki, müharibə teatrı başqasının döyüş meydanıdır və qarşıdurmanın özü çox vaxt daxili münaqişə kimi gizlənilir, baxmayaraq ki, pərdə arxasında xarici oyunçuların maraqları toqquşur.

Klassik nümunə xarici vasitə ilə istifadə edilən vətəndaş müharibələridir: 2011-ci ildən sonra Suriya, burada İranpərəst və Rusiapərəst qüvvələr hökuməti qanunları, Türkiyə və bir sıra birləşmiş birləşmələri əhatə edən üsyançı qrupları müdafiə edirdi; Husi Yəməni; və nəhayət, altı Yaxın Şərq dövlətinə təsir edən İran və İsrail təzyiqinə qarşıdurma. Yaxın Şərqdəki vəziyyətin öyrənilməsi kontekstində, proksi müharibəsi anlayışı güc balansının mövcud transformasiyasını təhlil etmək üçün təsir etmək. Yaxın Şərqdə şiə "hərbçilərinin" fəaliyyəti ilə bağlı bir neçə

əsin müəllifi və Vaşinqton Yaxın Şərq Siyasəti İnstitutunun analitiki olan F. Smit öz tədqiqatında İranın rejimini xilas etmək və öz təsirini göstərmək üçün Suriya və İraqda şəxsi proksi qruplarının şəbəkəsini vurğulayır [15].

2012-2015-ci illər kampaniyası, Əsəd rejiminin süquta yaxınlaşdığı və Tehranın təşkil etdiyi Livan, İraq və Əfqanıstandan silahlı şəxsi könüllülərinin axını cəbhənin sabitləşməsinə kömək etdiyi bir vaxtda uğurlu proksi müdaxiləsinin tarixi bir nümunəsini təqdim etdi.

Müasir tədqiqatlar proksi müharibəsinin tipik strukturunu müəyyən edir: "əsas" - sponsor xarici dövlət - və "proksi" - iradəsini yerinə yetirən yerli qüvvə, istər üsyançı ordu, istər partiya "milis"i, istərsə də kukla hökuməti [14]. Tehranın təmsilçilərinə 1) dövlət strukturları (2024-cü ilə qədər Əsədin Suriya ordusu, İraq Silahlı Qüvvələrinə inteqrasiya olunmuş "Əl-Həşd əl-Şəabi" xalq milis qüvvələri), 2) yarım-dövlət birləşmələri (Livan Hizbullahı həm siyasi partiya, həm də paramilitar qrupdur) və 3) qeyri-dövlət qrupları (Fələstin HƏMAS və İslam Cihadı, Yəmən Husiləri, Əfqan Fatemiyun Briqadası) daxildir.

Təklif olunan münaqişənin digər vacib komponenti dəstək vasitələridir. Klassik formada, faydalanan tərəf silah, pul, hərbi mütəxəssislər, kəşfiyyat təmin edir və tez-tez agentləri üçün diplomatik və informasiya təminatı təmin edir. Məsələn, İran uzun illər Hizbullahı raketlərlə təchiz edib, büdcəsini maliyyələşdirib, İKK bazalarında döyüşçülər hazırlayıb və texnoloji dəstək verib.

Suriya münaqişəsi zamanı Tehran Əsəd rejiminin quru "qalxanı" kimi xidmət edərək minlərlə öz əsgərini və müzdlü əsgərini yerləşdirib. İnformasiya müharibəsi də onun təsdiq strategiyasının ayrılmaz hissəsinə çevrilib. İran öz təmsilçilərinin hərəkətlərini "qanuni müqavimət" kimi legitimləşdirmək və rəqiblərini "terrorçu" və "sionist agent" kimi nüfuzdan salmaq üçün təbliğat kanallarından (ərəb dilində yayımlanan Əl-Aləm televiziya kanalı, Livan Əl-Manar və sosial media bot şəbəkələri) fəal şəkildə istifadə edir.

Eyni zamanda, faydalanan tərəfin zəifləməsi münaqişə tərəfləri arasında mövcud güc balansına tez bir zamanda təsir göstərə bilər - Suriyada rejim dəyişikliyindən və İranın məcburi geri çəkilməsindən sonra baş verdiyi kimi. Lakin İranın strategiyasını tam qiymətləndirmək üçün İranın bu proseslərdə öz rolu haqqındakı narrativini nəzərə almaq vacibdir.

### İran "müqavimət oxu"

Diqqətləyiq ki, Tehran rəsmi olaraq müttə-

fəqlərinə münasibətdə "vəkil" (farsca: goruhhā-ye niyābat) termininin istifadəsini rədd edir. Eyni zamanda, bu termin mənfi mənada geniş istifadə olunur: İranın rəsmi mediası İsraili Yaxın Şərqdə Amerikanın vəkili adlandırır. İran rəhbərliyi zülmə qarşı müqavimət hərəkətlərini dəstəklədiyini israr edir. Ali Lider Ayətullah Əli Xamenei dəfələrlə vurğulayıb ki, İranın vəkili qüvvələrinə ehtiyacı yoxdur, çünki region xalqları özləri ABŞ və İsrailə mübarizə aparmaq üçün motivasiyalıdır. 2025-ci ilin mart ayında Xamenei bildirib: "ABŞ və Avropa siyasətçiləri regiondakı müqavimət mərkəzlərini İran vəkilləri adlandırmaqda dərin səhv edirlər. Yəməni və "müqavimət oxu"ndakı digər ölkələrin öz motivasiyaları var". Bu mövqə "müqavimət oxu"nun ideologiyasını əks etdirir: Hizbullah, HƏMAS-a və ya Husilərə yardım geosiyasi hesablama kimi deyil, "məzlum müsəlmanları" dəstəkləmək üçün mənəvi və dini bir vəzifə kimi təqdim olunur.

İran ritorikasında "müqavimət oxu" ortaq düşməyə - İsrailin "sionist rejimi"nə və ABŞ ekspansionizminə qarşı birləşmiş müstəqil hərəkətlərin koalisiyasıdır. İran bu sxemdə həm ilhamverici, həm də vasitəçi rolunu oynayır. İranın "Şərq" qəzeti Xameneinin sözlərini şərh edərkən qeyd etdiyi kimi: "Müqavimət cəbhəsinin qüvvələri İslam İnqilabından əvvəl də mövcud idi və sionist rejiminə qarşı vuruşurdu. İnqilabdan sonra İran onların ortaq düşməyə - İsrailə, ABŞ-yə və onların müttəfiqlərinə qarşı mübarizəsini dəstəklədi. Bu qüvvələr İran müzdluları deyil, Amerika əmlərinə itaət edən faktiki vəkillərdir". Bu arqument Qərbin ittihamlarını faktiki olaraq özünə qarşı çevirir. İran strategiyasının ideoloji əsası İmam Xomeyninin "İslam İnqilabını ixrac etmək" və panislamizm konsepsiyasına əsaslanır. İran şəxsi və bəzi sünni qruplarına dəstəyini antiimperialist mübarizənin davamı kimi təqdim edir. 7 oktyabr 2023-cü il hadisələrindən sonra Ayətullah Xamenei qarşıdurmanın dini ölçüsünü getdikcə daha çox vurğulayır. Beləliklə, müharibə veteranları ilə görüşdə çıxış edərək o bildirib: "Qəzzanı müdafiə etmək üçün ayağa qalxan və bu acı hadisələri yaşayan Livan Hizbullahı Allah adı ilə cihad edir". Xamenei İsrailə qarşı mübarizənin bütün müsəlmanlar üçün fərz (dini cəhətdən vacib) olduğunu vurğulayıb: "Qəti dini hökmdə deyilir ki, hər kəs Fələstinini və Əl-Əqsa məscidini müsəlmanlara qaytarmağa kömək etmək üçün səy göstərməyə borcudur." O qeyd edib ki, Fələstin müqavimətinin və Hizbullahın uğurları "mübarək qələbələrdir" və hətta onların liderlərinin sui-qəndləri belə bu hərəkətlərin ruhunu qırmaqca. Beləliklə, İran müzakirəsi vəkilləri

bilərəkdən müqavimət göstərmək iradəsi İran əmrlərindən deyil, imandan qaynaqlanan nəcib cihadçılar kimi romantikləşdirir.

Əlbəttə ki, bu cür ritorika bir çox qrupun Tehranın təşkilatı və maliyyə asılılığını inkar etmir. Lakin bu, İran siyasətinin daxili qanuniləşdirilməsi üçün vacibdir. Orta statistik İran vətəndaşı və ya hətta müxalifət düşüncəli bir ziyalı hökuməti xarici müharibələrə pul xərclədiyinə görə tənqid edə bilər, lakin İslamın müdafiəçilərini dəstəkləmək arqumenti səfərbəredici təsirə malikdir. Belə bir əsaslandırma, proksilərin özləri üçün də lazımdır: Hizbullah və HƏMAS özlərini "müqavimət hərəkatları" adlandırmağa üstünlük verirlər. Məsələn, keçmiş Fələstin hərəkatının lideri İsmayıl Haniyə açıq şəkildə bildirib: "Biz proksi müharibəsi aparmırıq; iranlı qardaşlarımız bizdən heç nə tələb etmir; müqavimətimiz müstəqil bir qərardır". Bu, əsasən diplomatik oyun olsa belə, Tehranın proksi ittifaqının müəyyən bir ideoloji konsensusa əsaslandığını göstərir.

Suriyada Əsəd hökumətinin süqutu ilə İran müqavimətin legitimliyi tezisini təbliğ etməkdə daha da fəallaşmış. İran Xarici İşlər Nazirliyinin 2024-cü ilin dekabrında Dəməşqdə baş verən hadisələrdən sonra verdiyi açıqlamada "ölkənin gələcəyi Suriya xalqının iradəsi ilə müəyyən edilməlidir" [mənbə 8] vurğulanmış. Tehran, "birlik, suverenlik və ərazi bütövlüyü" prinsiplərinə hörməti bir daha təsdiqləyən, inklüziv hökumət yaratmaq üçün cəmiyyətdəki bütün qrupların iştirakı ilə hərtərəfli milli dialoqa çağırır. Bu ton, iranlıların "Əsədi nəyin bahasına olursa olsun qorumağa" çalışdıqları dövrlərin ritorikasından kəskin şəkildə fərqlənir. İndi İran suriyalıların seçiminə hörmət etdiyini göstərmək istəyir və Suriyanın daxili siyasi proseslərində iştirak etmədiyini nümayiş etdirməyə çalışır. Eyni zamanda, İran təmsilçiləri və onların media strukturları uyğunlaşmağa çalışır: dövlət mediası bütün Suriya üsyançılarını "təkfirçi terrorçular" adlandırmağı dayandırır və onları "silahlı müxalifət" adlandırmağa başlayıb ki, bu da yeni hökumətlə əlaqə qurmağa hazır olduqlarını göstərir.

İran, tarazlıq ona qarşı çıxsa belə, məzlumların müdafiəçisi imicini qorumağa çalışır. Ümumiyyətlə, İran rəhbərliyinin nöqteyi-nəzərindən İranın regiondakı siyasəti nə təcavüzkarlıq, nə də ekspansionizm deyil, "ABŞ hegemonluğuna və sionizmə qarşı qanuni müqavimət"dir. Bu təfsir İran əhalisinə bəla başa gələn (bəzi hesablamalara görə, təkcə Suriyaya xərclər 30 milyard dollara çatıb) bəla başa gələn proksi fəaliyyətinin davam etməsini izah etməyə və əsaslandırmağa imkan verir. Bundan əlavə, müqavimət ideologiyası transmilli şiə kimliyini gücləndirir:

müxtəlif ölkələrdən minlərlə könüllü Suriyadakı "İran" briqadalarına məhz şiə müqəddəs yerlərini qorumaq və sünni terrorçuları ilə mübarizə şüarı altında qoşulub. Beləliklə, "proksi" terminindən yayınmaqla İran alternativ bir hekayə yaradır ki, burada o, antiimperialist müqavimətin lideridir və müttəfiqləri ədalət və iman uğrunda mübarizə aparan qəhrəmanlardır.

### Beynəlxalq təzyiq və regional diplomatiya

Amerika Birləşmiş Ştatları və müttəfiqləri ənənəvi olaraq İranın regional təsirini Yaxın Şərqdə əsas qeyri-sabitləşdirici amil kimi qəbul ediblər. Bu təsirin məhdudlaşdırılması İrana qarşı məhdudlaşdırma siyasətinin məqsədlərindən birinə çevrilib. 2018-ci ildə Tramp administrasiyası İranın nüvə sazişindən (JCPOA) çıxaraq Tehrana 12 tələbdən ibarət ultimatum təqdim etdi ki, bunların yarısı onun regional fəaliyyətləri ilə bağlı idi. Xüsusilə, ABŞ İrandan Livan Hizbullahı, HƏMAS və İslam Cihadı da daxil olmaqla Yaxın Şərq terror qruplarına dəstəyini dayandırmasını; Suriyadan qüvvələrini tamamilə çıxarmasını; Yəməndəki husilərə hərbi yardımını dayandırmasını və siyasi nizamlanmanı asanlaşdırmasını; İraqın suverenliyinə hörmət etməsini və şiə milislərinin tərkisilah edilməsini asanlaşdırmasını tələb etdi. Bu şərtlər göstərdi ki, ABŞ və bir sıra Qərb və Yaxın Şərq ölkələri, əsasən İsrail və Körfəz monarxiyaları İranın regional ambisiyalarını nüvə proqramı qədər kəskin şəkildə qəbul edirlər. Tehranın bu məqamlardan imtina etməsi sanksiyaların saxlanması və gücləndirilməsinə gətirib çıxardı ki, bu da İranın strategiyasının effektivliyinin və onun vəkillərə etibar etməsinin dolayı təsdiqidir. Bayden administrasiyası dövründə (2021-2025) İrana qarşı ritorikanın bir qədər yumşaldılmasına baxmayaraq, siyasət dəyişməz qaldı. Lakin sanksiya təzyiqi təsirsiz oldu: İsrail on illərdir İranın regional müttəfiqləri tərəfindən hücumla məruz qalıb. 2024-cü ilin aprelində Dəməşqdəki İran konsulluğuna İsrailin hücumu Tehranın öz əlaltılarının hərəkətlərinə görə məsuliyyət daşdırmasını tələb etdi və onu birbaşa qarşıdurmağa məcbur etdi.

Donald Trampın 2025-ci ilin əvvəlində hakimiyyətə qayıtması ilə 12 tələbdən ibarət paket yenidən təqdim edildi və bu, digər məsələlərlə yanaşı, İrana qarşı sanksiyaların ləğvi ehtimalını ölkənin regional siyasəti ilə əlaqələndirdi. Tehranın müttəfiqlərini zəiflətməklə İsrail, ABŞ ilə birlikdə İranın hərbi-müdafiə potensialına və nüvə proqramına ciddi ziyan vurdu. 2025-ci il İran-İsrail müharibəsindən sonra İsrail və ABŞ Tehranın regionu qeyri-sabitləş-

dirməyə davam etdiyi müddətcə İranın nüvə proqramının bərpasına icazə verməyəcəklərini bəyan etdilər. ABŞ, xüsusilə də İranın müttəfiqlərinin potensial fəaliyyətlərini hədəf alan dronlar və raketləri hədəf alan İsrail və ərəb ölkələri ilə birgə təlimləri genişləndirir. Bu, İrana əlaltı strategiyasını davam etdirməyin qiymətinin artacağını göstərmək məqsədi daşıyır.

Bəzi İranpərəst qüvvələrin zəifləməsi münaqişənin intensivliyini müvəqqəti olaraq azalda bilər, çünki İran hazırda gərginləşməyə davam etmək qabiliyyətinə malik deyil. Nəsrullahın ölümündən və 2024-cü ildə Hizbullahın tükənməsindən sonra Livanın İsrail ilə cənub sərhədində kövrək atəşkəs elan edildi və bölgə hərbi əməliyyatlardan qısa bir fasilə aldı. Lakin uzunmüddətli perspektivdə daha da gərginləşmə riskləri artır. Bəzi İran radikal siyasətçiləri artıq daha cəsarətli addımlar atmağa çağırırlar. Məsələn, Əsədin devrilməsindən sonra parlament üzvü Əhməd Nadri bildirib ki, Tehran söylərini nüvə proqramına (nüvə silahlarının sınaqdan keçirilməsi də daxil olmaqla) yönəltməli və eyni zamanda təsirini qorumağın açarı kimi "müqavimət cəbhəsini canlandırmaqlıdır". Əgər İran birbaşa hərbi qarşıdurma üçün Overton pəncərəsini açan 2024-2025-ci illər hadisələrindən sonra həqiqətən "strateji çəkildirmə" yolunu tutarsa, bu, İsrail və ya ABŞ tərəfindən yeni bir böhrana və hərbi əməliyyata səbəb ola bilər. Bu arada, Tehrandə daha pragmatik dairələr İranın nüvə proqramı ilə bağlı məsələnin həlli üçün daha təmkinli yanaşma və diplomatik vasitələrin tərəfdarıdır. Bu baxımdan, İranın orta müddətli dövrdə daha ehtiyatlı mövqe tutacağını güman etmək olar.

Son illərdə İrana qarşı sanksiyalar təkcə nüvə sektorunu deyil, həm də onun proksi maliyyə kanallarını hədəf alıb. Vaşinqton ardıcıl olaraq Hizbullah və İİKK-nı maliyyələşdirməkdə iştirak edən banklara, fondlara və şəxslərə qarşı sanksiyalar tətbiq edib. 2025-ci ilin iyun ayında, 12 günlük müharibənin bitməsindən dərhal sonra İsrail müdafiə naziri İsrail Katz, İran Mərkəzi Bankının və bir neçə digər İran bankının regionda silahlı fəaliyyətləri maliyyələşdirməsini əsas götürərək, onları "terror təşkilatları" adlandırmağa çağırırdı [mənbə 13]. Eyni zamanda, ABŞ və AB, İranın Yəməndən Livana qədər müttəfiqlərinə ötürdüyü texnologiya olan dron və raket təchizatına nəzarəti gücləndirdi.

Tehran proksi strategiyasının itkilərini diplomatiya yolu ilə kompensasiya etməyə çalışır, müttəfiqlərinin dairəsini genişləndirməyə və ya heç olmasa bölgədəki düşmənlərin sayını azaltmağa çalışır. 2024-cü ilin sonunda İran prezidenti M. Pezeşkian

11 ildən sonra Qahirəyə ilk tarixi səfərini etdi və bu, Misirlə münasibətlərin istiləşməsini qeyd etdi. Bu, İranın diplomatik təcriddən çıxmaq və Dəməşqin itkisini kompensasiya etmək üçün bölgədə dayaq nöqtəsi tapmaq istəyini göstərir.

Ərəb monarxiyaları, əsasən Səudiyyə Ərəbistanı və BƏƏ, ənənəvi olaraq İranın vasitəçiləri vasitəsilə genişlənməsini mövcudluq təhlükəsi kimi qəbul ediblər. Lakin, 2023-cü ildən bəri kurs korreksiyası müşahidə olunub: Ər-Riyad yeddi illik fasilədən sonra Tehranla gərginliyi azaltmağa doğru irəliləyib, Əbu-Dabi isə 2022-ci ildə 2016-cı ildə aşağı salınmış əvvəlki diplomatik təmsilçilik səviyyəsini bərpa edib. Səudiyyə Ərəbistanı ilə münasibətlərin normallaşması 2022-ci ildə Yəməndə hökumət qüvvələri ilə husilər arasında münaqişənin intensivliyinin azalması sayəsində mümkün olub. Bu, əsasən Tehranın sonuncuya təsiri ilə əlaqələndirilir.

12 günlük müharibədən sonra nisbi təcrid kontekstində, həm ABŞ, həm də Avropa ölkələri İsrail tərəfində İrana açıq şəkildə qarşı çıxdıqda, Tehran digər sahələrdə diplomatik söylərini artırır. Misirlə münasibətləri normallaşdırmaqla yanaşı, İran Rusiya və Çinlə müttəfiqliyini gücləndirir, sanksiyalara qarşı mübarizədə və hərbi təchizat təminatında onların köməyinə ümid edir. 2025-ci ilin iyul ayında Xəzər dənizində Rusiya-İran birgə təlimləri keçirildi və Rusiya hava hücumundan müdafiə sistemlərinin və qırıcı təyyarələrinin tədarükü gözlənilir [mənbə 14]. Çin öz növbəsində eskalasiyanı pislədi və iqtisadi təşviqlər, investisiya və texnoloji yardım təklif edərək razılaşma tələb etdi [16]. Beləliklə, hərbi təzyiq, sanksiya siyasəti və diplomatik imkanların birləşməsi Tehran üçün mürəkkəb bir mühit yaradır və regional təsirin qorunması uğrunda mübarizənin nəticəsi qeyri-müəyyən olaraq qalır.

### Nəticələr

2024-2025-ci illər hadisələri - Hizbullahın zəifləməsi, Əsəd rejiminin süqutu və 12 günlük İran-İsrail müharibəsi - İranın Yaxın Şərqdəki təsirinə son qoymadı, əksinə Tehranı metodlarını yenidən nəzərdən keçirməyə məcbur etdi. İran nisbətən sabit müttəfiqlər sisteminə güvənmək strategiyasından daha mərkəzləşdirilməmiş güc proyeksiya şəbəkəsini gücləndirmək siyasətinə keçdi. Hizbullahın məruz qaldığı ciddi itkilərdən və Suriyada hakimiyyət dəyişikliyindən sonra İran mövcud tərəfdaşlarını qorumağa və yeni müttəfiqlər axtarmağa çalışacaq. Mümkündür ki, müəyyən hallarda İran strateji maraqlarına uyğun gələrsə, hətta sünni radikal qruplarını da dəstəkləyə bilər. "Müqavimət oxu" İranın

regional təsirinin əsasını təşkil etməyə davam edir, lakin mövcud şəraitdə yalnız proksi müharibəsi çərçivəsində qalmaq getdikcə çətinləşir.

Nəzərə almaq vacibdir ki, proksi müharibələri fenomenini daha dərin sistemli problemləri əks etdirir: beynəlxalq təhlükəsizlik sistemindəki böhran, regional kollektiv təhlükəsizlik institutlarının olmaması və ideologiya və maraqların toqquşması. Münafişələrin kökləri həll olunana qədər dövlətlər proksi müharibələrinə əl atmağa davam edəcəklər. Bu baxımdan, beynəlxalq ictimaiyyətin vəzifəsi yalnız İran kimi ayrı-ayrı dövlətləri saxlamaq deyil, həm də regional mübahisələrin siyasi və diplomatik vasitələrlə həlli, orta güclərin institusional dialoq formatlarında iştirakının genişləndirilməsi və onlara qanuni təsir kanalları və təhlükəsizlik zamanətləri təmin etmək də daxil olmaqla, bu cür metodlardan imtina etmək üçün stimül yaratmaqdır.

Hazırda İran üçün bir sıra barışıq təşəbbüsləri ilə təməli qoyulmuş yeni yaranan Yaxın Şərq arxitekturasına integrasiya olmaq üçün bir fürsət açılır. Əgər Tehran maraqlarının döyüş meydanında deyil, danışıqlar proseslərində nəzərə alındığına əmindirsə, onun vasitəçilik fəaliyyəti daha da məhdudlaşdırıla bilər. Əks təqdirdə, region növbəti 10-15 ildə yeni bir qeyri-sabitlik dalğası ilə üzləşmək riski ilə üzləşəcək və Hizbullah strukturları və ya digər İran-yönlü təşkilatlar yenidən qarşıdurma potensialına sahib olacaqlar.

İran ciddi məğlubiyyətlərdən sonra belə taktikanı tez bir zamanda dəyişdirmək və təsirini qorumaq qabiliyyətini nümayiş etdirib. Lakin, sanksiyalar və hərbi əməliyyatlar nəticəsində iqtisadiyyatının zəifləməsi və rəqiblərinin strategiyasının xüsusiyyətlərinə uyğunlaşması nəzərə alınmaqla, onun imkanları məhdud olaraq qalır. Vəsiyyət mexanizminin çevikliyi də onun zəifliyindədir. Müttəfiq liderlərin ölümü və ya müttəfiq rejimlərin süqutu investisiya qoyulan resursları ləğv edə bilər. Buna görə də, bu fenomeni öyrənmək müasir müharibənin mahiyyətini anlamaq üçün vacibdir, burada birbaşa və dolaylı təcavüz arasındakı sərhədlər bulanıqlaşır və dövlətin gücü yalnız hərbi texnikanın mövcudluğu ilə deyil, həm də müttəfiqlərinin "görünməz orduları" arasında sabit dəstək şəbəkələri yaratmaq qabiliyyəti ilə müəyyən edilir.

#### ƏDƏBİYYAT SIYAHISI:

1. Bartosh A.A. *Proxy War as a Defining Factor of Military Conflicts in the 21st Century*. *Military Thought*, 2023, no. 5.
2. Bassam L., Perry T., Gebeily M. *Still counting its dead, Hezbollah faces long road to recover*

*from war*. Reuters, 28.11.2024. Available at: <https://www.reuters.com/world/middle-east/hezbollah-faces-long-recovery-officials-fear-thousands-fighters-lost-israel-2024-11-27/> (accessed 17.08.2025).

3. Carter B., Campa K., Kishore S., Wells K., Ganzeveld A. *Iran Update*, July 28, 2024. *Critical Threats Project (AEI)*, 28.07.2024. Available at: <https://www.criticalthreats.org/analysis/iran-update-july-28-2024> (accessed 26.09.2025).

4. Hosseini M. *Syria's "30 Billion Dollar" Debt to Iran*. *Iran Focus*, 08.12.2024. Available at: <https://iranfocus.com/economy/52751-syrias-30-billion-dollar-debt-to-iran/> (accessed 17.08.2025).

5. Jones S. *War by Proxy: Iran's Growing Footprint in the Middle East*. *Iran Watch*, 11.03.2019. Available at: <https://www.iranwatch.org/library/private-viewpoints/war-proxy-irans-growing-footprint-middle-east> (accessed 17.08.2025).

6. Knights M. *Iran's Foreign Legion: The Role of Iraqi Shiite Militias in Syria*. *The Washington Institute for Near East Policy*, 27.06.2013. Available at: <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/irans-foreign-legion-role-iraqi-shiite-militias-syria> (accessed 17.08.2025).

7. Knights M., al-Kaabi A., Smith C. *Tripling of Iraqi Militia Claimed Attacks on Israel in October*. *The Washington Institute for Near East Policy*, 15.10.2024. Available at: <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/tripling-iraqi-militia-claimed-attacks-israel-october> (accessed 26.09.2025).

8. Kozlova O.A. *Contemporary Actors of Proxy Conflicts and Their Instruments*. *ORES*, vol. 11, no. 8, pp. 32-38. (In Russ.) Available at: <https://ores.su/ru/journals/oris-jrn/2021-oris-8-2021/a230362> (accessed 17.08.2025).

9. Loh M. *A top Iranian general said Russia was actually bombing the empty desert while saying it was attacking Syrian rebels*. *Business Insider*, 09.01.2025. Available at: <https://www.businessinsider.com/iran-top-general-russia-bombed-empty-desert-instead-rebels-syria-2025-1?IR=T> (accessed 17.08.2025).

10. Mumayiz S., Malik H. *Profile: Uli al-Baas*. *The Washington Institute for Near East Policy*, 21.07.2025. Available at: <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/profile-uli-al-baas> (accessed 26.09.2025).

11. Mumford A. *Proxy Warfare and the Future of Conflict*. *RUSI Journal*, 2013, vol. 158, no. 2, pp. 40-46. Available at: <https://doi.org/10.1080/03071847.2013.787733> № 5, cc. 61-74.

12. Pahlavi P. *China's Long Game in Iran's Short War*. Australian Institute of International Affairs, 26.09.2025. Available at: <https://www.internationalaffairs.org.au/australianoutlook/chinas-long-game-in-irans-short-war> (accessed 30.09.2025). pp. 61-74. (In Russ.) Available at: <https://cyberleninka.ru/article/n/proksi-voyna-kak-opredelyayushchiy-faktor-voennykh-konfliktov-xxi-veka> (accessed 17.08.2025).

13. Rahman F. *Israel's economic losses as a result of Iran war estimated at \$ 6bn*. The National News, 26.06.2025. Available at: <https://www.thenationalnews.com/business/economy/2025/06/26/israels-economic-losses-as-a-result-of-iran-war-estimated-at-6bn/> (accessed 17.08.2025).

14. Sazhin V.I. *Main Directions of Iran's Policy in Middle East*. Middle and Post-Soviet East, 2024, no. 4 (8), pp. 109-117. (In Russ.) DOI: 10.31249/j.2949-2408.2024.04.07

15. Smyth P. *The Shiite Jihad in Syria and Its Regional Effects*. The Washington Institute for Near East Policy, 02.02.2015. Available at: <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/shiite-jihad-syria-and-its-regional-effects> (accessed 17.08.2025).

16. Smyth P., Almeida H. *Uli al-Baas: A New Islamic Resistance Front in Syria?* The Washington Institute for Near East Policy, 09.03.2025. Available at: <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/uli-al-baas-part-1-new-islamic-resistance-front-syria> (accessed 26.09.2025).

### **Эволюция стратегии Ирана по использованию посредников в Сирии в условиях ослабления традиционных партнеров**

**Симран Сарван Пашаев**  
*Докторант кафедры «Международные отношения» Бакинского Государственного Университета*

#### **РЕЗЮМЕ**

В данной статье анализируется трансформация стратегии Ирана по использованию посредников в условиях ослабления традиционных союзников Тегерана. На основе реальных событий 2023-2025 годов рассматриваются последствия 12-дневной ирано-израильской войны, краха правительства Башара Асада и потерь проиранских сил. В статье показано, что Тегеран перешел от стратегии опоры на ограниченный круг союзников к политике развития более децентрализован-

ной сети посредников и наращивания дипломатической активности на региональном уровне. В статье рассматриваются проиранские структуры, возникшие в Сирии после смены власти. Анализируется возможность создания новых логистических маршрутов снабжения и перераспределения финансовых потоков. В частности, внимание уделяется восприятию стратегии опосредованной войны в иранском политическом дискурсе, где термин «опосредованная война» отвергается, а деятельность союзников интерпретируется как легитимное «сопротивление». Делается вывод, что эволюция иранской модели отражает более широкий процесс трансформации международных отношений, в котором опосредованные войны становятся основным инструментом.

В современных международных отношениях стратегия «опосредованной войны» стала важным средством демонстрации силы, особенно для государств, избегающих прямого военного конфликта. Иранская модель опосредованной войны напрямую влияет на стабильность всего Ближнего Востока. Этот регион сталкивается с вызовами, представляющими глобальную угрозу: международный терроризм, неконтролируемые миграционные потоки и риск перебоев в энергоснабжении. Последствия региональных конфликтов выходят далеко за пределы Ближнего Востока. Любые изменения в Сирии, Ливане или Йемене — странах, где Иран традиционно укреплял свое влияние через союзные силы, — могут напрямую повлиять на мировые цены на нефть и газ и даже на экономику государств, не вовлеченных непосредственно в эти конфликты. Ирано-израильский конфликт, кульминацией которого стала 12-дневная война в июне 2025 года, продемонстрировал, что эскалация опосредованных конфликтов может перерасти в прямое противостояние между региональной державой и мировым военным лидером. Конфликт нанес значительный ущерб обеим сторонам и поставил под угрозу стабильность ближневосточной подсистемы международных отношений. В течение 12 дней Израиль совершал массированные атаки на иранские ядерные объекты и инфраструктуру, одновременно отражая многочисленные ответные ракетные удары. Обе стороны понесли значительные потери и в конечном итоге были вынуждены прекратить прямое противостояние. Израиль заявил, что достиг своей цели «ликвидации иранской ядерной угрозы» и что экономический ущерб составил приблизительно 20 милли-

ардов шекелий (5,9 миллиарда долларов) [1], в то время как для Тегерана война привела к серьезным разрушениям и вынужденной приостановке его ядерной программы.

**Ключевые слова:** *Иран, Ближний Восток, опосредованная война, Хезболла, Сирия, Хамас, Йемен, международная безопасность.*

## **The Evolution of Iran's Proxies Strategy in Suria in the Face of Weakening Traditional Partners**

**Simran Sarvan Pashayev**

*PhD student at the Department of International Relations of Baku State University*

### **SUMMARY**

This article analyzes the transformation of Iran's proxies strategy in the face of the weakening of Tehran's traditional allies. Based on actual events from 2023-2025, it examines the consequences of the 12-day Iran-Israel War, the collapse of Bashar al-Assad's government, and the losses of pro-Iranian forces. The article demonstrates that Tehran has shifted from a strategy of relying on a limited circle of allies to a policy of developing a more decentralized network of proxies and increasing diplomatic activity at the regional level. The article examines the pro-Iranian structures that have emerged in Syria since the change of government. The possibility of creating new logistical supply routes and redistributing financial flows is analyzed. In particular, attention is paid to the perception of the proxy war strategy in Iranian political discourse, where the term "proxy war" is rejected and the activities of allies are interpreted as legitimate "resistance." It is concluded that the evolution of the Iranian model reflects a broader process of transformation in international relations, in which proxy wars are becoming a key instrument.

In contemporary international relations, the proxy war strategy has become an important means of projecting power, especially for states avoiding direct military conflict. The Iranian proxy war model directly impacts the stability of the entire Middle East. This region faces challenges that pose a global threat: international terrorism, uncontrolled migration flows, and the risk of energy supply disruptions. The

consequences of regional conflicts extend far beyond the Middle East. Any changes in Syria, Lebanon, or Yemen—countries where Iran has traditionally strengthened its influence through allied forces—could directly impact global oil and gas prices and even the economies of states not directly involved in these conflicts. The Iran-Israel conflict, which culminated in a 12-day war in June 2025, demonstrated that the escalation of proxy conflicts can escalate into a direct confrontation between a regional power and a global military leader. The conflict inflicted significant damage on both sides and threatened the stability of the Middle East subsystem of international relations. Over the course of 12 days, Israel launched massive attacks on Iranian nuclear facilities and infrastructure, while simultaneously repelling numerous retaliatory missile strikes. Both sides suffered significant losses and were ultimately forced to cease direct confrontation. Israel claimed to have achieved its goal of "eliminating the Iranian nuclear threat" and that economic damage amounted to approximately 20 billion shekels (\$5.9 billion) [1], while for Tehran, the war resulted in severe destruction and the forced suspension of its nuclear program.

**Keywords:** *Iran, Middle East, proxy war, Hezbollah, Syria, Hamas, Yemen, international security.*

*Rəyçi: Xəlid Niyazov, siyasi elmlər doktoru*

*Məqalə redaksiyaya daxil olub: 14.05.2026*

*Çapa qəbul olunub: 24.06.2026*

*The date of the admission of the article to the editorial office: 14.05.2026*

*Accepted for publication: 24.06.2026*